

**Közlegény,
nemzetőrtiszt,
honvédőrnagy**

Kedves Gyula
–Ratzky Rita:
Csataterek Petőfije.
Dokumentumok,
Petőfi-művek hadtörténeti
és irodalomtörténeti-
poétikai elemzésekkel.
Timp Kiadó, Bp., 2009.

A Kedves Gyula és Ratzky Rita szerzőpáros olyan könyvet adott a Petőfi iránt érdeklődő olvasók kezébe, amelyről ki-ki azt hiheti, tartalmát nagy vonalakban ismeri. Hiszen minden Petőfi-életrajz beszámol a költő „fakabáttal” illusztrált ifjúkori katonakalandjáról és konfliktusoktól terhes honvédtiszti pályafutásáról, amely a 28. zászlóaljnál Debrecenben vette kezdetét és a segesvári csatatéren ért véget. Életének utolsó fél éve két altábornagy portréját szembesíti a köztudatban: a „nyakravallós” katonabürokratáét, Mészáros Lázárét és a szigorúságában is szeretetteljesen megértő Bem Józsefét.

A katonaköltőről két évtizedenként elkészített játékfilmek (*Feltámadott a tenger, Petőfi, '73*) is elhittették az idősebb befogadóval, hogy szinte minden lényegeset tud hőséről. A „barguzini csontváz” néven elhíresült szélhámosság tizennyolc-húsz évvel ezelőtt emelte a közérdeklődés centrumába Petőfit, a hitét, anyanyelvét, elveit megtagadó szibériai hadifoglyot. A *Csataterek Petőfije* arra döbrent rá, hogy részleteiben milyen szerény az az ismeret, amellyel rendelkezünk róla. Tudjuk-e, hogy miután 1839 szeptemberében – idősebbnek mondva magát – nyolc évre önként beállt a 48. (Gollner) gyalogezredbe, kis híján meghalt gyenge fizikuma miatt. Csak egy „emberséges katonarvos”, Conrad Römer szakvéleményének köszönhetően szerelt le másfél év múlva. Közben hosszabb időt töltött Grácban, Zágrában, Károlyváros környékén, de a költőként látni áhított Tirolba nem jutott el. Közben megismerhetjük Petőfi előjáróit és bajtársait, akikről – az időben előrefutva – azt is megtudhatjuk, melyik oldalon álltak a szabadságharcban.

A fiatalembert a katonaságnál töltött másfél év se tudta elszakítani a literatúrától. Amikor csak tudott, olvasott – őrmesterének nagy bosszúságára és az idősebb Schätzel Mihály János öröme, aki többször vendégül látta a Horatiust izlelgető ifjú poétát. Orlay Petrics Soma jegyezte fel, hogy költő-rokona kölcsön civil ruhában kiszökött a Sopronban fellépő Liszt Ferenc hangversenyére, s e kultúraszomjas kihágásért szigorú büntetést kapott.

A kötet bevezető fejezetében (*Soprontól Sopronig*) ismerhetjük meg a költő ekkor született zsenyéit is: a *Búcsút*, a *Triolettet*, valamint az *Első szerelem*, a *Galga*

partihoz és a *Honvágy* című verseket. A fejezetet, a többi négy résszel együtt, dokumentumok, térképek, metszetek, festmények, fényképek illusztrálják, beleértve a Petőfit megörökítő emléktáblákat, emlékműveket, domborműveket, szobrokat is.

A *Pesttől Debrecenig (1848 tavasza–nyara)* című II. fejezetben a szerzőpáros figyelme nem a március 15-i forradalom forгатókönyvét a gyújtóverssel együtt papírra vető és megvalósító forradalmár költőre irányul, hanem az ezt követő napokban felállított nemzetőrség tagjára. A nemzetőrség történeti előzményeit, érdemeit és felhasználhatóságának korlátait, harcértékét megismerve jutunk el az alábbi megállapításhoz: „Petőfi nemzetőri szolgálatáról nem sokat tudunk azon túl, hogy tagja volt a testületnek.” A nemzetőri szolgálatot a költő politikai szerepvállalása is kiegészítette: indult a népképviselői választáson. Kudarca közismert. Ugyanekkor az Újépületben folyó tűzérképzést is látogatta, s az is foglalkoztatta, hogy az Egyenlőségi Társulat felállítani tervezett forradalmian megbízható „különítményébe” belépjen. A június elején a Délvidéken kitört szerb felkelés azonban a honvédségnek nevezett új magyar katonaságot emeli a nemzeti önvédelem kérdésének és Európa érdeklődésének homlokterébe.

Az ebben az időszakban született katonai-politikai tárgyú versei közül a legismertebb a *Lenkey százada*, s politikai indulatossága miatt a legellentmondásosabb az addigi költőpéldaképet megalkuvással vádoló *Vörösmartyhoz*. Ez a kompromisszumos katonaállítást az országgyűlési képviselőként megszavazó Vörösmarty Mihályt igazságtalanul elmarasztaló vers is hozzájárulhatott Vahot Imre Petőfit megszólító nyílt leveléhez, amely *Egy önkéntes* címmel a Nemzetőr 1848. szeptember 10-i számában jelent meg. „Sándor öcsém, te minden versedben a szabadságnak elnyomói, ellenségünk vérét szomjazod, te keservesen panaszkodál, hogy nem akkor születél, midőn alkalma volt a magyarnak dicskoszorút szerezni a harcmezőn. Íme, most nyakunkon a háború, minden ép karra szüksége van a hazának – te katona voltál, gyermeked nincs –, s roppant kardod, mellyel a márciusi napokban annyira csörömpöltél, mégis hüvelyében rozsdásodik” – írta többek közt Vahot.

Petőfi persze nem Vahot Imre epés levele miatt lépett be a Debrecenben szerveződő 28. honvédzászlóaljba, hanem – mint ezt a *Debrecentől Debrecenig* című III. fejezetből megtudhatjuk – a kötelességérzet mellett anyagi kényszertől és családi körülményeitől is ösztökélve. Állandó jövedelemmel nem rendelkezett, s átmenetileg Erdődön lakó felesége várandós volt. A századosi rang miatt nem lehet kivételezettséggel vádolni. Ifjúkori önkéntes szolgálata révén katonailag képzettek tekinthették, s ezt nem minden frissiben kinevezett

honvédtiszt mondhatta el magáról. Visszatetszést esetleg az válthatott ki, hogy miután szolgálatra jelentkezett – családi körülményeire hivatkozva – azonnal szabadságot kért, s mielőtt azt még hivatalosan jóváhagyták volna, elutazott a terjedő román népfelkelés miatt fenyegetettnek vélt Erdődre.

Költőként ekkor is tette, amihez legjobban értett: az országot egyre inkább fenyegető hadi helyzethez illőn *Csatadal* címmel verset írt, amely 1848. december 8-án jelent meg a *Közlönyben*. Ekkor már Debrecenben lakott. Innen ír karácsonykor „Kossuth polgártársnak” levelet, amelyben – történelmi érdemeire hivatkozva – azt kéri, hogy léptesse elő őrnaggyá. Válaszát az Országos Honvédelmi Bizottmány elnöke akár személyesen is közölhette volna vele, mivel 1849 első napjaiban a fővárost elhagyó parlament és a kormány szerepét is betöltő OHB Debrecenbe költözött.

Szolgálati ügyben Petőfit a hadügyminisztérium vezetőjéhez, Vetter Antal tábornokhoz irányították, akit Kedves Gyula tömören így mutat be: „A honvédség legnagyobb szakértelemmel rendelkező tisztje. Való igaz, hogy száraz, barátságtalan stílusú, a kortársak által rideg katonának jellemzett »osztrák stílu« tábornok volt, aki azonban egész elkövetkező életét a magyar nemzeti függetlenség ügyének szentelte.” Petőfi 1849. január 13-án kelt panaszlevelében így írt róla Kossuthnak: „Kérelmem inkább Vetter tábornok elé tartozik tán, mint Ön elé, de azzal az emberrel egyszer beszéltem és többször nem fogok beszélni, nehogy hamisnak tapasztaljam azon hitemet, hogy a bakonyi kanászok a legcivilizáltanabb emberek a világon.” Vetter Petőfiben nem a költőt látta, hanem azt a katonatisztet, aki egy hónapon át tulajdonképpen engedély nélkül volt alakulatától távol. A helyzetet végül a Petőfi kérését – miszerint Bem alatt kíván szolgálni – méltányoló Kossuth oldotta meg, aki január 17-én a 28. zászlóalj honvédszázadosát átteszi „Bem tábornok úr hadseregéhez”. Életének elkövetkező bő fél évéről a *Petőfi az erdélyi és bánági csatatereken (1849. január 24 – július 31.)* című IV. fejezet számol be.

Petőfi nem „dekkolni” akart az elmúlt hónapokban, amit az is bizonyít, hogy február 1-jén lejárató immáron hivatalosan jóváhagyott szabadságát megszakítva január 17-én elindult az erdélyi hadszínterre, s egy hét múlva érkezett meg Bem szelindeki táborába. Ettől kezdve az előljárái ellen folyton lázadó honvédtiszt Bem tábornoknak engedelmeskedő beosztott lett – a felelősségteljes és korántsem veszélytelen parancsörtszti megbízással.

Bem az 1831-es lengyel szabadságharc idején ki nem állhatta a tollforgatókat. Mihaszna kávéházi szájhősöknek tekintette őket, akiket lovaglókorbácsával hajtott el, amikor Varsó szeptemberi kiürítése során tüzei közé

vegyülve akartak elmenekülni. Petőfihez teljesen más volt a viszonya. Nyilván tájékoztatták arról, milyen szerepet játszott az egy évvel azelőtti márciusi napokban. Azt is értékelhette, hogy a fiatalember családját odahagyva akkor csatlakozott hozzá, amikor az ellenség szorongatta.

Bem azt is megérezte, hogy győzelmei mellett az országszerte ismert Petőfi közelsége az ő hírnevét nap mint nap gyarapítja. Bizonyosság rá költészetének több kiemelkedő verse, mint az ekkor született: *Erdélyi Hadsereg, Négy nap dörgött az ágyú... Vajdahunyadon*. Ez utóbbiban Petőfi a legnagyobb magyar hadvezér, Hunyadi János mellé emeli Bem tábornokot.

Bem a február 4-i vizaknai ütközet során még parancsörtsztként tűzbe küldi a kitűnően lovagló és bátorságot tanúsító költőt, de azt követően minden áron kímélni igyekezett hadsegédét. A kímélet legtapintatosabb formája az volt, hogy futárfeladattal újra és újra Debrecenbe küldte, ahol a kormány lapjában, a *Közlönyben* tette közzé erdélyi hadszíntéri tudósításait. Debreceni jelenléte azonban újabb konfliktusforrás volt. Februárban a hadügyminiszterrel, Mészáros altábornaggyal tűzött össze a tiszt számára előírtas „nyakraváló” hiánya miatt, májusban pedig a frissiben kinevezett hadügyminiszter-helyettessel, Klapka György tábornokkal egy kényes tartalmú Bem-levél közzététele okozott „nézeteltérést”. Klapka e kérdés tisztázása végett vizsgálatot rendelt el ellene. Petőfi válaszul bejelentette, hogy kilép a hadseregből, de nem gondolta komolyan a lemondását, mert miközben engedély nélkül Pestre utazott, május 8-i keltezéssel Szolnokról Klapkának címzett levelében semmisnek tekintve korábbi kilépési szándékát, bocsánatkérésre szólította fel a helyettes hadügyminisztert, aki fiatal tábornokként óriási népszerűségnek örvendett. Petőfi sérelmeinek levélbeli felsorolását a következő sorral zárta: „Uram! Ezek olyan dolgok, amelyekért békés időben személyes elégtételre hívtam volna s tán lelőttem volna Önt, mint a verebet.” Nem csoda, hogy Klapka az általa vizsgálat alatt lévőknek tartott Petőfit, amikor Budán Görgei főhadiszállásán május 14-én meglátta, azonnal letartóztatta. A fogságtól Görgei közbenjárása mentette meg a költőt. Ezt követően Petőfi már tényleg lemondott őrnagyi rangjáról és kilépését a hadseregből 1849. május 28-án Szalontán kelt levelében hivatalosan is bejelentette.

Rangját két hónap múlva Bem adta vissza Petőfinek, miután a moldvai hadjáratból visszatérve július 25-én Berecken találkozott a nyomába szegődött költővel. Erről Petőfi feleségének írott utolsó levelében számolt be.

Szolgálatának új szakasza hat nap múlva ért véget...

Kovács István